

Małgorzata Sadkowska-Todys, Elżbieta Łabuńska

WŚCIEKLIZNA W 2004 ROKU

Słowa kluczowe: wścieklizna, epidemiologia, Polska, rok 2004

Key words: rabies, epidemiology, Poland, 2004

Analizę epidemiologiczną występowania wścieklizny w Polsce w 2004 roku przeprowadzono na podstawie informacji, zaczerpniętych z następujących źródeł:

- 7 556 ankiet osób szczepionych przeciw wściekliznie, nadesłanych przez Wojewódzkie Stacje Sanitarно-Epidemiologiczne,
- druków Mz-56,
- danych epizootycznych udostępnionych przez Główny Inspektorat Weterynarii.

ZACHOROWANIA ZWIERZĄT NA WŚCIEKLIZNĘ

W 2004 roku nie stwierdzono w Polsce zachorowań ludzi na wściekliznę.

W 2004 roku po raz kolejny odnotowano znaczący spadek liczby zachorowań zwierząt na wściekliznę. W porównaniu z rokiem 2003 jest on prawie trzykrotny. Łącznie w 14 województwach zarejestrowano 136 przypadków (w 2003 r. – 399, w 2002 r. – 1 214, w 2001 r. – 3 037; 2000 r. – 2 316). Najwięcej zachorowań wystąpiło w województwie wielkopolskim – 42, co stanowi 30% wszystkich zarejestrowanych przypadków wścieklizny zwierząt. Drugie miejsce pod względem liczby zarejestrowanych przypadków wścieklizny zwierząt zajmuje województwo lubelskie, gdzie zarejestrowano 26 przypadków oraz w warmińsko – mazurskie – 23 przypadki.

Liczby chorych zwierząt i liczby ludzi szczepionych przeciw wściekliznie z powodu styczności ze zwierzętami kategorii AB, C i D podano w tabelach I i II.

WŚCIEKLIZNA ZWIERZĄT DZIKICH

Wścieklizna zwierząt dzikich stanowiła prawie 84% wszystkich zachorowań zwierząt, w tym wścieklizna lisów – 65%, a jenotów – 8%. Wściekliznę stwierdzono ponadto (po jednym przypadku) u takich zwierząt jak kuna, wilk i sarna.

U nietoperzy stwierdzono ogółem 9 przypadków wścieklizny: 4 w województwie mazowieckim, 2 w wielkopolskim i po 1 w województwach – dolnośląskim, opolskim i śląskim.

Wścieklizna, choć znacznie ograniczona, nadal występuje przede wszystkim w województwie wielkopolskim oraz w województwach wschodnich i południowo-wschodnich, głównie w: lubelskim, podkarpackim i warmińsko-mazurskim, gdzie szczepienia doustne zwierząt rozpoczęto najpóźniej.

Tabela I. Liczba zwierząt chorych na wściekliznę (AB) i liczba ludzi szczepionych przeciw wściekliznie, narażonych przez zwierzęta chore (AB) i podejrzane o wściekliznę (CD) w 2004 r.

Table I. Number of rabid animals (AB) and number of vaccinated persons exposed by rabid (AB) or rabies suspected (CD) animals in Poland in 2004

Zwierzę	Liczba zwierząt chorych	%	Liczba osób szczepionych z powodu styczności ze zwierzętami kategorii			Razem
			AB	C	D	
Pies	4	3	19	4572	741	5332
Kot	10	7	32	921	77	1030
Zwierzęta hodowlane	8	6	8	35	5	48
Lis	89	65	49	132	0	181
Borsuk	1	1	0	2	0	2
Jenot	11	8	7	7	0	14
Kuna	2	1	0	37	0	37
Tchórz	0	0	0	6	0	6
Łasica	0	0	0	13	0	13
Wilk	1	1	2	0	0	2
Nietoperz	9	7	44	64	0	108
Szczur	0	0	0	219	1	220
Mysz	0	0	0	54	0	54
Piżmak	0	0	0	51	0	51
Wiewiórka	0	0	0	5	0	5
Dziki chomik	0	0	0	30	1	31
Dziki przeżuwacz	1	1	0	18	0	18
Jeż	0	0	0	10	1	11
Kret	0	0	0	5	0	5
Zając	0	0	0	35	0	35
Dzik	0	0	0	30	0	30
Inne	0	0	0	49	0	49
Niezidentyfikowane	0	0	0	2	4	6
Razem	136	100	161	6297	830	7288

AB – zwierzę wściekle, wścieklizna potwierdzona laboratoryjnie lub klinicznie

C – wścieklizna u zwierzęcia niewykluczona

D – zwierzę zdrowe w momencie ekspozycji

Tabela II. Szczepienie doustne zwierząt dzikich* przeciw wściekliznie w Polsce w 2004 roku na tle sytuacji epizootologicznej wścieklizny

Table II. Oral vaccination of wild animals against rabies in Poland in 2004. Number of animal rabies cases

Województwo	Liczba rozłożonych przynęt ze szczepionką w 2004 roku	Liczba przypadków wścieklizny wśród zwierząt	
		domowych	dzikich
Dolnośląskie	639 160	0	4
Kujawsko- pomorskie	662 400	0	4
Lubelskie	904 140	5	21
Lubuskie	522 160	0	3
Łódzkie	707 000	0	0
Małopolskie	605 800	0	0
Mazowieckie	1 308 680	1	4
Opolskie	320 000	0	5
Podkarpackie	645 320	4	7
Podlaskie	726480	2	3
Pomorskie	731 720	0	4
Śląskie	405 220	0	1
Świętokrzyskie	420 000	0	2
Warmińsko-mazurskie	859 320	9	14
Wielkopolskie	1 014 360	1	41
Zachodniopomorskie	800 000	0	1
POLSKA	11 271 760	22	114

* dane Głównego Inspektoratu Weterynarii

W tabeli II przedstawiono dane charakteryzujące realizację planu doustnych szczepień zwierząt dzikich na terenie kraju w 2004 roku. Wyłożono 11 271 760 przynęt ze szczepionką (w 2003 i w 2002 po 10 593 088, w 2001 – 6 627 756, w 2000 r. – 6 627 756, w 1999 r. – 5 481 316; w 1998 r. – 5 258 100).

W roku 2004, pomimo spadku liczby przypadków wścieklizny zwierząt, liczba ludzi szczepionych przeciwko wściekliznie jest nieznacznie wyższa niż w roku poprzednim. W coraz większym odsetku – 86% (w 2003 – 81%, w 2002 – 74%) ludzie poddawani są szczepieniu z powodu narażenia przez zwierzęta, u których nie wykluczono wścieklizny. Problem ten ilustruje tabela III.

Tabela III. Liczba ludzi szczepionych przeciwk wściekliznie w Polsce w 2004 r. narażonych przez zwierzęta chore (AB) i podejrzane (CD)

Table III. Number of persons vaccinated against rabies in Poland in 2004, exposed to rabid (AB) or rabies suspected (CD) animals

Województwo	Liczba osób szczepionych z powodu zwierząt kategorii			Razem	Rejestracja Mz-56
	AB	C	D		
Dolnośląskie	4	284	39	327	325
Kujawsko-pomorskie	0	364	17	381	379
Lubelskie	22	255	28	305	309
Lubuskie	0	90	5	95	94
Łódzkie	0	495	56	551	542
Małopolskie	0	746	75	821	877
Mazowieckie	9	731	24	764	828
Opolskie	27	105	6	138	137
Podkarpackie	47	510	102	659	670
Podlaskie	2	222	19	243	234
Pomorskie	0	419	23	442	442
Śląskie	16	557	7	580	754
Świętokrzyskie	3	217	25	245	236
Warmińsko-mazurskie	8	498	267	773	777
Wielkopolskie	22	462	62	546	512
Zachodniopomorskie	1	342	75	418	437
POLSKA	161	6297	830	7288	7553

AB – zwierzę wściekle, wścieklizna potwierdzona laboratoryjnie lub klinicznie

C – wścieklizna u zwierzęcia nie wykluczona

D – zwierzę zdrowe w momencie ekspozycji

REJESTRACJA OSÓB NARAŻONYCH NA ZAKAŻENIE

W roku 2004 otrzymano o 268 (3,5%) mniej formularzy rejestracji osób szczepionych przeciwko wściekliznie niż zarejestrowana liczba w druku Mz-56. Dane dotyczące rejestracji szczepień ludzi przeciw wściekliznie w poszczególnych województwach zawiera tabela III.

W tym roku, liczba osób narażonych przez zwierzęta chore zmniejszyła się ponad trzykrotnie. W ciągu całego roku w ogniskach wścieklizny zaszczepiono jedynie 161 osób (w 2003 – 519, w 2002 – 1 179, 2001 r. – 3 080 2000 r. – 2 587). Jednak obecność ognisk epizootycznych jest przyczyną dużej liczby szczepień ludzi, narażonych przez zwierzęta, u których nie można było wykluczyć wścieklizny.

W Polsce mężczyźni byli nieznacznie częściej szczepieni niż kobiety (tab. IV); najwyższa liczba szczepień przypada, jak co roku, na II i III kwartał roku (tab. V). Szczepie-

Tabela IV. Wiek i płeć osób szczepionych przeciwko wściekliznie w Polsce w 2004 roku
 Table IV. Human antirabies vaccination in Poland in 2004 by age and gender

Płeć	Wiek (lata)			Razem
	0-6	7-18	>18	
Mężczyźni	490	1123	2318	3931
Kobiety	382	921	2054	3357
Razem	872	2044	4372	7288

Tabela V. Sezonowość szczepień ludzi przeciw wściekliznie w Polsce w 2004 roku
 Table V. Seasonal distribution of human antirabies vaccination in Poland in 2004, by quarter

Kwartał	Kategoria osób szczepionych			
	AB	C	D	razem
I	41	1379	166	1586
II	24	1810	298	2132
III	56	1871	246	2173
IV	40	1237	120	1397
Razem	161	6297	830	7288

AB – zwierzę wściekle, wścieklizna potwierdzona laboratoryjnie lub klinicznie

C – wścieklizna u zwierzęcia nie wykluczona

D – zwierzę zdrowe w momencie ekspozycji

Tabela VI. Szczepienie ludzi przeciw wściekliznie w Polsce w mieście i na wsi w 2004 roku
 Table VI. Human antirabies vaccination in Poland in 2004 according to urban/rural distribution of cases

	Liczba osób szczepionych z powodu zwierząt kategorii			
	AB	C	D	razem
Miasto	38	3958	398	4394
Wieś	123	2339	432	2894
Razem	161	6297	830	7288

AB – zwierzę wściekle, wścieklizna potwierdzona laboratoryjnie lub klinicznie

C – wścieklizna u zwierzęcia nie wykluczona

D – zwierzę zdrowe w momencie ekspozycji

nia na wsi, tak jak i w mieście, były częściej podejmowane z powodu narażenia przez zwierzęta, u których nie wykluczono wścieklizny (C), natomiast na wsi szczepiono ponad trzy razy częściej z powodu narażenia przez zwierzęta wściekle niż w mieście (tabela VI).

ŹRÓDŁA NARAŻENIA LUDZI NA ZAKAŻENIE WŚCIEKLIZNĄ

Dane o źródłach narażenia ludzi na zakażenie wirusem wścieklizny zamieszczono w tabelach I, VII i VIII. Najczęstszą przyczyną podejmowania szczepień ludzi było narażenie przez podejrzane o zakażenie i chore zwierzęta domowe – około 88,6% szczepionych (tab. I). Tendencja ta utrzymuje się od lat wykazując nieznaczny wzrost. Szczepienia w większości przypadków są wynikiem narażenia przez niebadane psy i koty – ponad 75% wszystkich szczepionych (tab. VIII). Nie w każdym przypadku stwierdzenia wścieklizny u zwierzęcia dochodzi do narażenia człowieka, a tym samym konieczności jego szczepienia. Jak wynika z tabeli VII – w 2004 roku tylko 44 zwierzęta chore (20 dzikich i 24 domowe), spośród 136 zarejestrowanych, były przyczyną szczepienia 161 osób.

Tabela VII. Narażenie ludzi na zakażenie w ogniskach wścieklizny (AB) w Polsce w 2004 r. Liczby chorych zwierząt domowych i dzikich mających kontakt z ludźmi, liczby osób szczepionych, ekspozycja na zakażenie

Table VII. Human exposure in animal rabies focuses (AB) in Poland in 2004. Number of rabid domestic and wild animals (AB)

Województwo	Liczba ognisk wścieklizny, w których szczepiono ludzi	Liczba chorych zwierząt		Liczba szczepionych osób		Razem
		dzikich	domowych	z uszkodzeniami powłok skóry	bez uszkodzeń powłok skóry	
Dolnośląskie	1	1	0	0	4	4
Kujawsko-pomorskie	0	0	0	0	0	0
Lubelskie	8	4	4	2	20	22
Lubuskie	0	0	0	0	0	0
Łódzkie	0	0	0	0	0	0
Małopolskie	0	0	0	0	0	0
Mazowieckie	3	2	1	4	5	9
Opolskie	4	4	0	9	18	27
Podkarpackie	9	4	5	2	45	47
Podlaskie	1	0	1	0	2	2
Pomorskie	0	0	0	0	0	0
Śląskie	1	1	0	1	15	16
Świętokrzyskie	2	2	0	0	3	3
Warm.-mazurskie	5	1	4	0	8	8
Wielkopolskie	10	1	9	2	20	22
Zachodniopomorskie	0	0	0	0	1	1
POLSKA	44	20	24	20	141	161

* opracowano w Zakładzie Epidemiologii PZH na podstawie ankiet osób szczepionych z powodu zwierząt z rozpoznąną wścieklizną

Tabela VIII. Przyczyny szczepień przeciw wściekliznie w kategorii C w 2004 roku

Table VIII. Human antirabies vaccination caused by rabies suspected animals (C)

Liczba osób szczepionych z powodu:*		Liczba osób szczepionych ponieważ:			
zwierząt domowych	zwierząt dzikich	zwierzę zbiegło	zwierzę: zabite, padłe, niebadane	nie uwzględniono wyników badań laboratoryjnych**	brak wywiadu o zwierzęciu
5530	718	5821	335	13	0

* w 49 przypadkach nie rozpoznano zwierzęcia

** w 128 przypadkach wykluczono laboratoryjnie wściekliznę u zwierzęcia i przerwano szczepienie człowieka

W 2004 roku zaszczepiono 54 osoby, które zostały narażone poza granicami kraju – zarówno w innych krajach europejskich, jak również w krajach takich jak Indie, Turcja, Egipt, Tunezja, Tajlandia, Meksyk czy USA. Pies był zwierzęciem, z powodu którego aż w 33 (61%) przypadkach podjęto szczepienie. Ponadto ludzie byli szczepieni z powodu narażenia przez zwierzęta takie jak małpy, koty, wiewiórki i szczur.

W Polsce coraz częściej wykonywane są szczepienia profilaktyczne przeciwko wściekliznie. W roku 2004 zgłoszono wykonanie szczepienia profilaktycznego u 99 osób (w roku 2003 zaszczepiono profilaktycznie 23 osoby). Przede wszystkim byli to: leśnicy (36%), pielęgniarze zwierząt (22%) oraz lekarze weterynarii (18%).

SKUTECZNOŚĆ SZCZEPIEŃ LUDZI PRZECIWI WŚCIEKLIŹNIE

Na ocenę skuteczności szczepień, obok immunogennej wartości stosowanej szczepionki i surowicy, składają się następujące czynniki:

- ciężkość obrażeń zadawanych przez zwierzęta chore i podejrzane,
- czas podania szczepionki po narażeniu,
- przestrzeganie schematu szczepienia zalecanego przez producenta.

W ogniskach wścieklizny w Polsce w 2004 roku chorowało średnio jedno zwierzę i narażało na zakażenie ponad 3 osoby. W ogniskach zaszczepiono 161 osób, w tym jedynie 20 osób było pokąsanych lub podrapanych, zaś 141 nie miało uszkodzenia powłok ciała (tab. VII). Najwięcej ciężkich pokąsań zadają chore i podejrzane o zakażenie psy i koty (tab. IX).

W 2004 roku stwierdzono następujące uchybienia w wykonawstwie szczepień (tab. X):

- surowicę przeciw wściekliznie zastosowano zaledwie u 1 osoby narażonej przez zwierzę chore i u 64 osób narażonych przez zwierzęta podejrzane o zakażenie
- późne (7 dni i powyżej od ekspozycji) szczepienia rozpoczęto u 869 osób,
- głównym odstępstwem od schematu szczepienia był brak dawki przypominającej lub kontynuowanie szczepień, pomimo wykluczenia wścieklizny u narażającego zwierzęcia.

Nie zarejestrowano nieskutecznego szczepienia w 2004 roku.

Tabela IX. Rodzaj narażenia ludzi na zakażenie wścieklizną w Polsce przez zwierzęta chore (AB) i podejrzane (CD) domowe i dzikie w 2004 roku. Rodzaj narażenia

Table IX. Human exposure to rabies infection in Poland in 2004 by rabid (AB) and rabies suspected (CD) domestic and wild animals. Kind of injures

	Liczba osób podejrzanych o zakażenie przez												
	psy i koty			zwierzęta hodowlane			zwierzęta dzikie*			zwierzęta dzikie**			nie- ziden- tyfi- kowa- ne
	AB	C	D	AB	C	D	AB	C	D	AB	C	D	C
W ankiecie brak danych o ekspozycji	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Brak kontaktu, mleko, kontakty pośrednie, dotykane skóry	17	45	12	2	2	0	45	69	0	0	9	1	0
Oślimienie	5	139	16	6	5	1	41	52	0	0	10	0	0
Podrapanie	3	37	7	0	2	0	1	10	0	0	3	0	0
Pokąsanie powierzchowne dłoni lub głowy	4	1796	301	0	18	4	13	381	2	0	37	0	1
Pokąsanie głębokie dłoni lub głowy	0	126	41	0	0	1	0	35	0	0	5	0	0
Pokąsanie powierzchowne tułowia, kończyn, ramion	3	3105	399	0	7	2	2	129	0	0	15	0	1
Pokąsanie głębokie tułowia, kończyn, ramion	19	245	42	0	1	1	0	8	0	0	4	0	0
Razem	51	5493	818	8	35	9	102	684	2	0	83	1	2

* zwierzęta kąsające: lis, borsuk, jenot, kuna, piżmak, wilk, tchórz, wiewiórka, szeszur, mysz, kret, dziki chomik

** zwierzęta niekąsające: sarna, zając, dzik

AB – zwierzę wściekle, wścieklizna potwierdzona laboratoryjnie lub klinicznie

C – wścieklizna u zwierzęcia niewykluczona

D – zwierzę zdrowe w momencie ekspozycji

BEZPIECZEŃSTWO SZCZEPIEŃ

W Polsce od roku 2001 jedynym preparatem do immunoprofilaktyki biernej wścieklizny dostępnym w kraju jest immunoglobulina przeciw wściekliznie Immogam Rage produkcji Aventis Pasteur. Wprowadzenie immunoglobuliny w miejsce surowicy końskiej zwiększa bezpieczeństwo poekspozycyjnego postępowania bierno-czynnego.

Tabela X. Postępowanie zapobiegawcze u osób narażonych na zakażenie wścieklizną w Polsce w 2004 roku

Table X. Prophylactic procedures in person exposed to rabies infection in Poland in 2004

Informacja o postępowaniu zapobiegawczym		Liczba osób szczepionych z powodu zwierząt kategorii		
		AB	C	D
Łączna liczba osób szczepionych		161	6297	830
Podano surowicę	do 72 godz. po ekspozycji	1	54	0
	powyżej 72 godz. po ekspozycji	0	10	0
Podano szczepionkę	do 72 godz. po ekspozycji	44	4320	696
	4-6 dni po ekspozycji	53	1209	87
	7-14 dni po ekspozycji	61	637	37
	powyżej 14 dni po ekspozycji	3	131	10
Brak informacji w ankiecie o czasie podania szczepionki		0	0	0
Szczepiono zgodnie z instrukcją		161	6151	786
Brak informacji w ankiecie o liczbie podanych dawek szcze-		0	0	0

AB – zwierzę wściekle, wścieklizna potwierdzona laboratoryjnie lub klinicznie

C – wścieklizna u zwierzęcia niewykluczona

D – zwierzę zdrowe w momencie ekspozycji

W 2004 r. zgłoszono następujące odczyny poszczepienne: 16 miejscowych, 17 ogólnych i 4 alergiczne.

M Sadkowska-Todys, E Labuńska

RABIES IN POLAND IN 2004

SUMMARY

In Poland 136 cases of animal rabies were reported in 2004. Mass oral vaccination of wild animals against rabies, which was introduced in 1993, has had a visible positive impact on the epizootic situation of rabies in Poland. In 2004 we observed about a twenty two-fold decrease in number of animal rabies cases in comparison with the year 2001. The outbreak of animal rabies, which started in 2001 in Wielkopolskie voivodeship, was still present. About 30% of rabies cases were reported from this province. Moreover, sources of wild and domestic animal rabies are present in the north-east, east, and south-east of the country.

Out of 7 288 persons vaccinated in Poland against rabies, 161 (2%) were bitten by or had contact with a rabid animal. The main reason for vaccination against rabies was exposure to an animal category C – rabies not excluded (6 297 cases, 86%) or category D – animals healthy at the moment of the exposition (830 cases, 11%).

Adres autorów:

Małgorzata Sadkowska-Todys
Zakład Epidemiologii Państwowego Zakładu Higieny
ul. Chocimska 24, 00-791 Warszawa